

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВИХ СИСТЕМ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

НІКОЛАЄВ І. В.

кандидат економічних наук

КІРОВОГРАД

Сучасне українське суспільство прагне до постійного поліпшення рівня та умов життя, що можна забезпечити тільки шляхом економічного зростання країни. В той же час цього можна досягнути тільки за умови стійкого постійного розвитку підприємств – виробників продукції, які задовольняють зростаючі потреби суспільства. З іншої сторони, спостереження показують, що у будь-якій економічній системі тривале економічне зростання і розвиток не можуть бути рівномірними, оскільки їх постійно переривають періоди перехідних процесів та економічної нестабільності [1, 2]. Циклічні процеси і кризи є загальною властивістю еволюції і розвитку будь-якої системи [3, 4], не виняток і економіка України.

Соціально-економічний розвиток України характеризується загостренням кризових явищ в усіх сферах суспільно-політичного життя країни, які чинять деструктивний вплив на стійкий розвиток, підприємств, постачальників сировини, споживачів продукції, транспортну та складську інфраструктуру, а отже на виробничо-збутові системи (ВЗС) загалом. Вітчизняні ВЗС провадять діяльність в умовах посилення нестабільності зовнішнього середовища, що зумовлено непослідовністю реалізації зовнішньої та внутрішньої економічної політики з боку держави; недостатньою результативністю вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок; відсутністю ефективних економічних стимулів до оновлення суб'єктами господарювання основних фондів та здійснення інвестицій у розвиток стратегічного потенціалу; низькою ефективністю прийняття управлінських рішень щодо забезпечення стійкого розвитку ВЗС у довгостроковій перспективі і т. ін.

Зростання соціально-економічної та політичної невизначеності в країні значною мірою обумовлює перманентний прояв різноманітних викликів і загроз, не-

прогнозований і збурюючий вплив яких на діяльність ВЗС негативно позначається на ефективності їх діяльності та призводить до зростання ризикованості здійснення господарських операцій [5]. У зв'язку з цим актуалізується потреба формування відповідних механізмів забезпечення функціонування ВЗС в умовах посилення нестабільності зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням стійкого функціонування підприємств присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як С. П. Бараненко, В. Ф. Шеметов [6], Ю. М. Галицька [7], В. Л. Іванов [8], М. В. Лясніков [9], Н. А. Сабанчієв [10], О. М. Новоселецький [11] та ін.

Моделі управління економічними системами у нестабільному середовищі розробляли С. К. Рамазанов [12], В. П. Стасюк [13], В. В. Христіановський [14], О. В. Раєвнева [15], О. С. Гугля [16] та ін.

Попри високий рівень доробок у дослідженні стійкого функціонування окремих підприємств, моделюванні їх управління, виробничо-збутовим системам у зазначених працях приділяється недостатньо уваги. Тому метою даного дослідження є розкриття особливостей функціонування такої складної організаційно-господарської структури як ВЗС в умовах нестабільного середовища.

Виробничо-збутова система – це складна динамічна система, що складається з великої кількості підсистем, які функціонують у постійній взаємодії зі всіма суб'єктами зовнішньої інфраструктури. Основними взаємозв'язками у ВЗС є взаємозв'язки постачальників із підприємством і підприємства із споживачами. Отже, до класу виробничо-збутових можна віднести організаційні системи, що утворюються майже у всіх секторах національної економіки: сільському господарстві, промисловості тощо. Але незалежно від природи, всім їм притаманні проблеми пов'язані зі складністю управління в нових умовах нестабільного середовища, тобто перманентної кризи. Тому передусім необхідно з'ясувати сутність терміну «нестабільність».

У праці «Філософія нестабільності», що належить відомому бельгійському вченому, Нобелевському ла-

уреату І. Л. Пригожину, нестабільність — це стан системи, що характеризується неоднорідністю і різночасністю кожного з процесів, що в ній протікають і всіх змін в цілому. Це форма спостережуваних взаємозв'язків і причинної зумовленості всіх явищ, протилежна стабільному і метастабільному стану [17]. Крім того, І. Л. Пригожин вважає, що визнання нестабільності — не капітуляція, навпаки — запрошення до нових експериментальних і теоретичних досліджень, які приймають до уваги специфічний характер цього світу.

Синонімом терміну «нестабільність» є термін «нестійкість», хоча області вживання цих термінів не зовсім ідентичні. Нестійкість — явище необмеженого наростання збурення в системі будь-якої природи. Для кожної конкретної системи в нестійкість вкладають специфічне значення. Наприклад, у математиці говорять про нестійкість розв'язків диференціальних рівнянь, в обчислювальній математиці — про нестійкість алгоритмів, в екології про стійкість чи нестійкість популяції, а в економіці про нестійкість функціонування підприємств тощо.

Отже, розгляд функціонування ВЗС «по старому», без врахування об'єктивної реальності сьогодення — нестабільного середовища, призводить, перш за все, до збитків, втрат, подорожчання продукції, зниження загального результату підприємств та їх банкрутства.

Дійсно, велика кількість вітчизняних підприємств практично всіх галузей промисловості знаходяться у скрутному фінансовому становищі. Так, у 2009 р. порівняно з аналогічним періодом 2008 р. обсяг реалізованої продукції у промисловому секторі скоротився на 12,0%, що дорівнює майже 110,0 млн грн. Частка збиткових підприємств промисловості у 2007 р. становила 33%, у 2008 р. — вже 40,4%, у 2009 р. — 41,5%, а за 9 місяців 2010 р. досягла рекордних 47,9% від загальної кількості підприємств. Динаміка показників збитковості за останні роки, на жаль, свідчить про їх зростання [18]. Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств у 2008 р. становила 4,9%, у 2009 р. — 1,8%, а у 2010 р. — 3,8%.

Ненабагато краща ситуація спостерігається і у сільському господарстві. Так, частка збиткових підприємств сільського господарства у 2008 р. становила 28,6%, у 2009 р. — 30,5%, а за 9 місяців 2010 р. склала 15,8% від загальної кількості підприємств. Рентабельність сільськогосподарського виробництва також демонструє динаміку падіння (з 15,6% у 2007 р. до 13,8% у 2009 р.).

Також у наслідок фінансової кризи зменшуються і без того недостатні інвестиції в основні фонди. У 2009 р. інвестиції в основний капітал промислових підприємств склали 57,7 млн грн (на 32,4% менше відповідного періоду 2008 р.), сільськогосподарських підприємств — всього 9,3 млн грн, що на 50,1% менше відповідного періоду 2008 р [18].

Приведені та інші об'єктивні дані свідчать про загострення питань функціонування ВЗС в умовах нестабільного середовища для забезпечення насамперед їх фінансово-економічної стійкості, збереження конкурентних переваг та сильних сторін, і, як результат, сталого розвитку економічної бази всіх секторів національної економіки. Не вирішення цієї

проблеми у майбутньому призведе до ще більшої дестабілізації функціонування підприємств, зниженню темпів розвитку, зменшенню ВВП і т. ін.

Тому, окресленою проблемою потрібно займатися, вона вимагає розробки нових рішень, оскільки старі методи та засоби вже не працюють та потребують нового інструментарію. Все це, а також потреба ефективного управління розглянутими вище виробничо-збутовими системами обумовлює необхідність розвитку теоретико-методологічних основ, а також розробки нового дієвого модельного базису. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Г. Л. Антикризисное управление: теория, практика, инфраструктура / Г. Л. Александров. — М. : Бек, 2007. — 544 с.

2. Градов А. П., Кузин Б. И. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. — М. : Специальная литература, 2008. — 510 с.

3. Клейнер Г. Б. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г. Б. Клейнер, С. А. Панова. — М. : Экономикс, 2007. — 288 с.

4. Осадча О. А. Суть, принципы, функции та методы антикризисного управления предприятиями машиностроения / О. А. Осадча // Актуальные проблемы экономики. — 2010. — № 11 (113). — С. 148–155.

5. Довгань Л. Є. Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством / Л. Є. Довгань, Г. А. Мохонько // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 11 (113). — С. 115–123.

6. Бараненко С. П. Стратегическая устойчивость предприятия / С. П. Бараненко, В. Ф. Шеметов. — М. : Центрполиграф, 2004. — 493 с.

7. Галицкая Ю. Н. Оценка стратегической устойчивости предприятий (на примере предприятий винодельческой отрасли Краснодарского края) : автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08. 00. 05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — промышленность)» / Ю. Н. Галицкая. — Краснодар, 2008. — 24 с.

8. Иванов В. Л. Управление экономической стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / В. Л. Иванов // Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ, 2005. — 266 с.

9. Лясников Н. В. Обеспечение стратегической устойчивости предприятий на основе формирования механизма потребительского поведения : автореф. дис. д-ра экон. наук : спец. 08. 00. 05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — промышленность)» / Н. В. Лясников. — М., 2009. — 52 с.

10. Сабанчиев Н. А. Теоретико-методические основы организационного обеспечения стратегической устойчивости : автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08. 00. 05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — промышленность)» / Н. А. Сабанчиев. — М., 2009. — 22 с.

11. Новоселецький О. М. Моделювання стійкості функціонування підприємства з урахуванням ризику : автореф. дис. канд. екон. наук : 08. 00. 11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О. М. Новоселецький. – К., 2008. – 18 с.

12. Рамазанов С. К. Моделі і інформаційні технології еколого-економічного управління виробничою системою в нестабільному середовищі : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08. 00. 11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / С. К. Рамазанов. – Донецьк, 2008. – 40 с.

13. Стасюк В. П. Моделі адаптивного управління підприємством у нестабільному економічному середовищі : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08. 03. 02 «Економіко-математичне моделювання» / В. П. Стасюк. – Донецьк, 2003. – 35 с.

14. Христіановський В. В. Моделювання і управління виробничо-економічними системами з урахуванням дестабілізуючих впливів : автореф. дис. д-ра. екон.

наук : 08. 03. 02 «Економіко-математичне моделювання» / В. В. Христіановський. – К., 2000. – 40 с.

15. Раєвнева О. В. Механізми управління розвитком підприємства в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08. 00. 04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. В. Раєвнева. – Х., 2007. – 36 с.

16. Гугль О. С. Моделювання процесів управління підприємством в умовах циклічних змін ринкового середовища : автореф. дис. канд. екон. наук : 08. 00. 11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О. С. Гугль. – Донецьк, 2007. – 20 с.

17. Prigogine I. The philosophy of instability / Ilya Prigogine. – «Futures», 1989, p. 396–400.

18. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу до сайту : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.